

политического участия в Украине, сформулировать выводы и предостережения относительно дальнейшего политического процесса.

Ключевые слова: политическое участие, политический протест, неконвенционное поведение.

УДК: 321:351

Новакова О. В.

ДИНАМІКА ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕЦЕСІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Проаналізовано тенденції демократичного розвитку у XXI столітті, його проблемність та суперечливу динаміку. Обґрунтовано кількісні та якісні показники демократичної рецесії, яка виявляється в згортанні та викривленні відповідних перетворень у перехідних країнах, обмеженні демократичних свобод та прав людини, підсиленні авторитарних впливів та внутрішньодержавної й міжнародної конфліктності. Найбільш вагомою причиною гальмування та викривлення демократичних перетворень виступає неорганічний характер цих процесів, невідповідність форми демократії та її сутності. Підкреслено, що сучасні політичні явища та процеси виходять за межі класичних уявлень і наукових підходів, руйнують лінійне уявлення про історію людства. Відповідно зростає важливість нових комплексних досліджень проблем формування, становлення та консолідації політичних режимів, їх модифікації під впливом потужних викликів сучасності.

Ключові слова: політичний процес, демократичний розвиток, демократична рецесія, політичний режим.

Постановка проблеми. Починаючи з кінця XX століття демократія розглядається як основний орієнтир розвитку для більшості держав світу, незаперечний критерій прогресу у внутрішній і зовнішній політиці. Разом з тим, актуальний досвід останніх десятиріч демонструє суперечливу динаміку як становлення «молодих демократій», так і функціонування її «класичних зразків». Перебіг трансформаційних процесів, які характеризуються багатовекторністю та різноманітністю, призводить до руйнування традиційних ієрархічних зв'язків, підвищення відкритості та взаємозалежності політичних систем, розвитку тиску та протестної активності мас, які рішуче вимагають політичних реформ та якісних соціальних змін. Таким чином, виникають політичні явища та процеси, що виходять за межі класичних уявлень та наукових підходів, і руйнують лінійне уявлення про історію людства. Відповідно зростає важливість нових комплексних досліджень проблем формування, становлення та консолідації політичних режимів, їх модифікації під впливом потужних викликів сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в цілому підтверджує нелінійний, циклічно-хвильовий характер процесів демократизації. Вивченню різноманітних аспектів цієї проблематики присвячені праці Ж. Блонделя, Л. Даймонда, Г. О'Доннелла, Т. Карозерса, Х. Лінца, А. Пшеворського, Д. Растоу, А. Степана, С. Хантінгтона, Ф. Шмітера та ін. Проблеми сутності та специфіки демократичного переходу висвітлюються в роботах вітчизняних вчених О. Бабкіної, В. Горбатенка, Г. Зеленько, О. Кіндратець, П. Кутуєва, О. Куценко, М. Михальченка, О. Романюка, О. Фісуна, Ф. Рудича та ін. Разом з цим ще не сформувалася усталена позиція щодо сучасного етапу демократичного розвитку, особливостей його виявлення в різних групах країн, напрямків побудови ефективного демократичного управління суспільством. Виходячи з цього, **завданням даної статті** є характеристика сучасної проблематики демократичного розвитку країн, визначення специфіки становлення режимів політичної влади у перехідних країнах.

Основні положення статті. Відповідно до концепції С. Хантінгтона, який обґрунтував хвильову парадигму розвитку, наприкінці XX сторіччя почалася третя хвиля демократизації,

характерною особливістю якої, було переважне використання для її розвитку й затвердження ненасилля, компромісів, угод, виборів. Особлива важливість використання саме цих засобів визначається обсягом проблем, з якими стикаються країни, що вступили у третю хвилю. Згідно з С. Хантінгтоном, це такі проблеми становлення демократії: а) розробка нової конституції й нового виборчого закону; б) чистка державного апарату, заміна чиновників проавторитарної орієнтації на прихильників демократії; в) скасування або модифікація законів, які не відповідають демократії; г) скасування або докорінне реформування таких авторитарних інституцій, як таємна поліція; д) в однопартійних державах розподіл прав власності, функцій, кадрів між державою та партією; е) формування головних політичних еліт, здатних працювати спільно для розв'язання посталих перед суспільством проблем і утримуватися від спокуси експлуатувати їх у своїх групових економічних та політичних інтересах [1].

Визначені С. Хантінгтоном проблеми дійсно виявили себе та були додатково підсилені зростанням міжнародного напруження. Так, відомий американський політолог, професор Стенфордського університету Л. Даймонд в книзі «Дух демократії: боротьба за побудову вільних суспільств у всьому світі» заявив про розгортання демократичної рецесії у першому десятиріччі XXI століття. Даний висновок він обґрунтовував, зокрема, за допомогою даних організації Freedom House, яка відмітила, що з моменту закінчення «холодної війни» 2007 рік був найгіршим за показниками розвитку демократії у світі. За названий рік рівень свободи знизився у 38 країнах, що майже у чотири рази перевищує кількість країн, у яких цей рівень підвищився. На думку Л. Даймонда демократична рецесія була викликана, передусім, зростанням «нафтоавторитаризму», оскільки ціна на нафту та розвиток свободи мають відмінну кореляцію. Вчений називає це «першим законом нафтополітики»: разом із зростанням цін на нафту свободи у світі стає менше, і, навпаки, зниження цін на нафту приводить до зростання свободи. «23 країни світу, – зазначає Л. Даймонд, – отримують 60 % власного експортного прибутку з нафти та газу – і ні одна з них не є справжньою демократією. Зразками такої тенденції є Росія, Венесуела, Іран та Нігерія, де лідери захопили джерела нафти, щоб укріпити власну владу» [2].

Інше джерело демократичної рецесії, полягає у тому, що у посткомуністичних країнах демократія була та є поверховим явищем, якому завдали шкоди форми неефективного управління: поліція та сили безпеки, схильні до зловживань, домінування місцевих олігархів, некомпетентні та особисто зацікавлені державні службовці, корумповане та недоступне правосуддя, легко підкупні правлячі еліти, які зневажають принцип верховенства права та нікому не підзвітні, окрім себе самих. «Тому чимало людей у цих країнах, – зазначає Л. Даймонд, – зокрема, біднота, є громадянами лише де-юре й мають доступ лише до кількох каналів участі у політиці. Попри те, що проводяться вибори, вони є змаганням між корумпованими політичними партіями, які обслуговують інтереси певних груп. Попри те, що існують парламенти та органи місцевого самоврядування, вони не представляють широке коло виборців. Попри те, що є конституції, у цих країнах уряди порушують конституційні норми, які обмежують їхні повноваження. Як наслідок, розчаровані та позбавлені своїх прав виборці обирають сильних авторитарних лідерів (Владіміра Путіна в Росії) або демагогів-популістів (Уго Чавеса у Венесуелі)» [3].

Як дуже складне для розвитку демократії перше десятиріччя XXI століття характеризує і інший американський вчений Т. Карозерс, який наголошує на тому, що приблизно з 100 «перехідних країн», що існують сьогодні, суттєві ознаки ліберальної представницької демократії демонструють лише 20 (держави центральної Європи та Балтії, Тайвань, а також деякі Латиноамериканські країни, зокрема Чілі та Уругвай). Решту країн цей автор поміщає до так званої «сірої зони». Країни «сірої зони» характеризуються сполученням ознак демократичного режиму (регулярні вибори, наявність опозиційних партій, громадянського суспільства, демократичної конституції) з суто авторитарними політичними практиками (низький рівень політичної участі в між електоральні періоди, ігнорування закону офіційними особами, недостатнє представництво громадянських інтересів, порушення

свободи та чесності виборів, низький рівень легітимності та ефективності владних інститутів) [4].

Аналізуючи подібні суперечності, американський політолог Г. Рассел визначив, що у XXI столітті виникають специфічні проблеми конституційного правління в державах, які вже формально вважаються демократичними. Сучасний феномен «обмеженої демократії» отримав законне право на існування в значній кількості країн. По суті «обмежена демократія» означає формально демократичну форму правління, в якій відсутній конституційний лібералізм [5]. На думку вченого, така форма є не тільки недостатньою, але й шкідливою, оскільки містить в собі передумови руйнування системи прав та свобод людини, зловживання владою, національної ворожнечі та збройних конфліктів. Розповсюдження демократичних принципів по всьому світі, не завжди означало ствердження конституційних свобод. Ряд політичних лідерів, що були обрані з використанням демократичних процедур, використовують свою владу для обмеження свобод.

Дійсно, перше десятиріччя XXI століття продемонструвало значну обмеженість політичних транзитів. Традиційні еліти не були замінені новими демократичними елітами, всенародно обрані політичні лідери навчилися використовувати форми демократії (вибори та інше) для підсилення та консервації своєї влади і маніпулювання суспільством. У багатьох випадках демократичні засоби використовувалися для досягнення авторитарних цілей, не сформувалися механізми рівної конкуренції у владних змаганнях, не створені об'єктивні умови для виникнення середнього класу, підсилюється відчуження громадян від влади та політичної діяльності.

У процесі політичного транзиту громадяни не стали більш освіченими політично, у своєму ставленні до політичного життя вони зберегли пасивність. Таким чином, перша фундаментальна причина гальмування процесів поширення демократії – труднощі переходу від демократичної форми до демократичної сутності.

Вагомий вплив на ускладнення демократичного розвитку в останнє десятиріччя мали також деякі міжнародні чинники. Зокрема, Т. Карозерс, так само, як і Л. Даймонд, наголошує на важливості ціни на нафту і газ. Вони стали значно вищими. Це допомогло багатьом недемократичним урядам: у Казахстані, Азербайджані, Саудівській Аравії, ОАЕ, Кувейті, Ірані, Анголі та інших підтримувати та навіть зміцнювати владу. Від високих цін на нафту виграли в основному недемократичні уряди. Є лише кілька протилежних прикладів, зокрема, Норвегія. Високі ціни на нафту і газ також відбивають у інших країн бажання просувати демократію, так як вони потребують постійних поставках палива. Так, хороші відносини США з Казахстаном можна пояснити саме цим чинником, адже Казахстан поставляє нафту на світовий ринок. Таким чином, високі ціни на нафту і газ негативно впливають на стан демократії у світі.

Інший чинник, який привів до поширення демократичної рецесії, – ісламський екстремізм і фундаменталізм. Вони викликають негативну реакцію у вже усталених демократіях, таких як США і країни Західної Європи, підштовхують їх до того, щоб обмежувати права громадян. Інші країни, наприклад, Саудівську Аравію або Малайзію, це змушує ще більше обмежувати політичне життя, щоб забезпечити себе від загроз фундаменталістів [6].

Саме ці проблеми у разі їх довготривалого невирішення можуть перетворитися на причини демократичної рецесії. Оскільки в суспільстві, що трансформується, виникає багато гострих соціальних проблем, які швидко розв'язати неможливо, то виникає апатія, розчарування, формується феномен «авторитарної ностальгії» (С. Хантінгтон).

Аналіз емпіричних даних про демократичний розвиток останніх років свідчить про подальший розвиток рецесії. За результатами доповіді Міжнародної неурядової правозахисної організації Freedom House демократичними країнами у 2009 році було визнано 89 країн (46 % населення Землі). Частково демократичними названі 58 держав та регіонів (20 % населення Землі). 47 країн (24 % від розглянутої кількості) були визнані організацією недемократичними, при чому у 2008 році їх було лише 42.

Разом з тим, міжнародні експерти відмітили, що за 2009 рік підсилювалися репресії проти правозахисників та громадянських активістів, згорання свобод зареєстроване у 40 країнах Африки, Латинської Америки, Близького Сходу та пострадянського простору. «Авторитарні країни, такі як Іран, Росія, Венесуела та В'єтнам стали ще більш репресивними», – говориться в доповіді. Відмічається сильний тиск російської влади на опозицію, неурядові організації та незалежні ЗМІ, а також вбивства журналістів та правозахисників. В цілому негативна динаміка демократичних свобод властива, як вважають експерти Freedom House, останнім п'яти рокам. «Починаючи від жорстких репресій на вулицях Ірану, арештів членів організації «Хартія-08» в Китаї та убивств правозахисників і журналістів в Росії, ми бачимо за останні п'ять років глобальне підсилення каральних заходів проти людей, що відстоюють загально визнані права, – констатується в доповіді [7].

Загальна тенденція до зниження демократичних свобод була відмічена також і в аналітичній доповіді Freedom House «Країни перехідного періоду у 2010 році». Був проаналізований стан політичних прав і свобод у 29 країнах Європи та Азії, що раніше належали до соціалістичного табору. В цій доповіді аналізувався не лише 2010 рік, але й десятиріччя в цілому. В багатьох державах відмічена тенденція до згорання демократичних процесів. Так, 14 з 29 держав продемонстрували гальмування демократичних реформ або перехід до авторитарного правління. Лише п'ять країн показали позитивну динаміку в цьому аспекті. Зокрема з десяти нових членів ЄС ситуація покращилася лише в Литві, в той час, як у шести відбулося погіршення, а у решти нічого не змінилося. На Балканах позитивні зміни спостерігалися у Македонії, Сербії, Косово, негативні – у Албанії та Боснії. Серед 12 республік минулого Радянського Союзу стан незначно покращився лише у Білорусі, а в Азербайджані, Киргизії, Казахстані, Узбекистані, Молдові та Росії – погіршився. Відмічено, що минулі десять років стали періодом погіршення стану в сфері прав людини та широкомасштабної відмови від демократії на пострадянському просторі. За даними Freedom House, зараз в цьому регіоні близько 80 % населення (приблизно 220 млн. осіб) живуть в умовах авторитарного правління. Із 29 країн, що досліджувалися, до групи сталої демократії віднесені вісім держав: Словенія, Естонія, Латвія, Чехія, Литва, Польща, Угорщина, Словачія. Ще вісім були визнані авторитарними: Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан (дві останні віднесені до категорії найбільш репресивних режимів у світі). Решта держав класифікуються як перехідні або гібридні політичні системи [8].

Остання доповідь Freedom House була представлена 23 січня 2015 і містить оцінки ступеня політичних і громадянських свобод у 206 державних утвореннях – 195 державах, а також територіях, які не мають державного статусу або спірних територіях. Головний висновок, якого дійшли експерти в нинішньому звіті: рівень політичних і громадянських свобод падає у всьому світі дев'ятий рік поспіль, причому це найтриваліший період з моменту публікації першої доповіді. Автори дослідження відзначають, що в світі набирає популярність «сучасний формат авторитаризму», при якому деякі державні лідери ефективно паралізують альтернативну громадську активність і політичну опозицію без її силового усунення, а також здійснюють авторитарне правління при збереженні видимості порядку, законності і процвітання. Поряд з цим відзначаються тривожні тенденції розширення державного тиску в багатьох сферах громадського та приватного життя. А. Паддінгтон, віцепрезидент з досліджень Freedom House наголошує: «Сприйняття демократії як переважаючої форми державного управління і системи міжнародних взаємин, що ґрунтуються на ідеалах демократії, опинилося під найбільшою загрозою за останні 25 років» [9].

Серед 195 держав, охоплених цьогорічним дослідженням, число країн, які з точки зору Freedom House, можна віднести до «вільних», становить 91 і в них проживає 40 % населення планети. Тут традиційно лідирують держави Західної Європи та Північної Америки, де рівень розвитку демократичних інститутів і громадянських свобод визнаний найвищим у світі. Втім, правозахисники відзначають, що в даний час ситуація з громадянськими свободами в цих державах далека від ідеальної і навіть у ряді країн з багатовіковими

демократичними традиціями зафіксований відкат від цих принципів. З пострадянських держав до категорії «вільних» входять балтійські держави: Естонія, Латвія і Литва.

«Частково вільними» за підсумками минулого року стали 55 країни (64 роком раніше). Жителі цих держав становлять 35 % населення планети. З числа пострадянських країн у категорію «частково вільних» входять: Вірменія, Грузія, Киргизстан, Молдова і Україна, а також території з невизначеним статусом – Абхазія (формально належить Грузії, визнана Росією як самостійної держави) і Нагірний Карабах (формально належить Азербайджану).

Число країн, що вважаються «невільними», становить 51 (55 роком раніше). У них проживають 25 % населення планети, причому близько половини з них живуть в одній країні – Китаї. З числа пострадянських держав в цю категорію входять: Росія, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан, а також територія з невизначеним статусом – Південна Осетія (формально належить Грузії, визнана Росією як самостійної держави).

Найбільш безправними у світі, за оцінкою організації, залишаються жителі країн, віднесених в особливу категорію «найгірші з гірших»: Центрально-Африканська Республіка, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Північна Корея, Саудівська Аравія, Сомалі, Судан, Сирія, Туркменістан і Узбекистан [10].

Висновки. Визначені чинники, звісно, не означають, що демократія втрачає свої позиції, вона залишається найбільш ефективною та привабливою для більшості країн світу. Але для того, щоб країна та її громадяни отримали реальні позитивні наслідки від демократичних перетворень, необхідно враховувати існуючі виклики і розробляти адекватну політику щодо їх адаптації.

Відповідно до викладеного, можна констатувати наявність якісних та кількісних показників демократичної рецесії в сучасному світі. Серед найважливіших причин даних загрозливих явищ є невідповідність формальної інституціоналізації та реальних, задіяних в суспільстві політичних практик. Вони виявляються в суперечливості писаних норм конституцій та їх реалізації на практиці. Політичні практики можуть суттєво змінювати характер режиму. Як наголошував Дж. Сарторі, в ряді випадків «матеріальна конституція» отримує перевагу над «формальною» конституцією [11]. Особливо в перехідних країнах надзвичайно вагомою є неформальна складова у порівнянні з писаними законами.

Необхідно зауважити, що формування рецесії в межах демократизації викликане комплексом об'єктивних та суб'єктивних причин.

По-перше, найбільш вагомою причиною гальмування та викривлення демократичних перетворень в перехідних країнах був неорганічний характер цих процесів, невідповідність форми демократії та її сутності.

По-друге, перехід до демократичної влади часто здійснювався від тоталітарного, а не авторитарного режиму. Як відомо таке «перестрибування» через авторитарний період політичного розвитку є надзвичайно ускладненим та конфліктним, оскільки в межах тоталітаризму не створюється ніяких передумов для ефективного функціонування демократичної системи влади.

По-третє, паралельно відбувалися процеси демократизації та створення сучасних національних держав, створення єдиних політичних націй та державної ідентичності.

По-четверте, недостатній розвиток демократичної національної еліти.

По-п'яте, економічна криза, відсутність демократичних економічних реформ, спрямованих на формування потужного середнього класу, стабільного економічного зростання держави.

У багатьох перехідних країнах сформувалися демократичні інститути, такі, як політична конкуренція, змінність політичних груп при владі, виборність законодавчих органів влади, державних лідерів. Але виникнення цих формально-інституціональних ознак демократії, не привело до появи демократичних відносин в суспільстві – реального представництва інтересів громадян; їх участі в політиці, що виходить за межі електоральних

процесів; верховенства правового закону для всіх громадян і для політичної еліти у першу чергу; демонополізації та розмежування політичної та економічної влади.

Таким чином, складність завдань розвитку та зміцнення процесів демократизації приводить до необхідності інноваційних, нелінійних підходів до побудови політичних режимів, які б відзначалися не лише формальним закріпленням демократичних інститутів, але й реальною політичною практикою, ефективністю у вирішенні суспільних проблем. Як влучно зауважив Л. Даймонд, без рішучої та постійної міжнародної кампанії боротьби із корупцією та підвищення якості управління у демократіях з групи ризику, нинішня демократична рецесія може перерости у глобальну «демократичну депресію». Такий розвиток подій дорого коштуватиме свободі людини та загрожуватиме національній безпеці багатьох країн. Це передумовлює усвідомлення демократії як системи ефективною раціональної влади, подолання протиріччя між демократичною формою та недемократичною сутністю інститутів влади, набуття політичними інститутами не тільки демократичної форми, але й демократичного змісту, продукування ними реальної демократичної політики.

Важливим завданням є також формування сприйняття демократії як цінності більшістю громадян, відносно високого рівні політичної освіченості населення, який дозволяє громадянам здійснювати свій вибір свідомо, на основі знань і раціонального розрахунку. Використання таких підходів дозволить досягнути сучасну специфіку процесів демократизації в політичній сфері суспільства, сформулювати розуміння демократії не просто як народовладдя, а, передусім, як цивілізованої та раціональної влади, що здатна до безперервного самовдосконалення.

Використана література:

1. Хантингтон С. Третья волна: Демократизация в конце XX века [Текст] / Сэмюэл Хантингтон. — М.: РОССПЭН, 2003. — 368 с.
2. Diamond L. Democratic Rollback. The Resurgence of the Predatory State [Electronic resource] / L. Diamond // Foreign Affairs, March/April. — 2008. — Mode of access : <http://www.zgroup.com.ua/article.php?articleid=547>.
3. Там само.
4. Carothers T. The End of the Transition Paradigm [Text] / T. Carothers // Journal of Democracy. — 2002. — Vol. 13. — № 1. — p.9-10.
5. Рассел Г. Конституционализм: опыт Америки и других стран [Электронный ресурс] / Г. Рассел. — Режим доступа : <http://www.infousa.ru/government/dmpaper2.htm>.
6. Карозерс Т. Состояние демократии в мире и усилия Запада по ее продвижению: почему прогресс остановился? [Электронный ресурс] / Т. Карозерс. — Режим доступа : <http://i-r-p.ru/page/stream-document/index-21280.html>.
7. Freedom House о 2009 годе: «Эрозия свободы». Авторитарная Россия стала еще более репрессивной [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.newsru.com/russia/12jan2010/freedom.html>.
8. Исследование Freedom House: Страны переходного периода в 2010 году — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://gtmarket.ru/news/state/2010/06/30/2581>.
9. Freedom House: Доклад о состоянии свободы в мире 2015 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://gtmarket.ru/news/2015/01/28/7074>.
10. Там само.
11. Sartori G. Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes [Text] / G. Sartori. — 2nd edition. London: Macmillan Press, 1997. — P. 122.

Новакова Е. В. Динамика демократической рецессии в современном мире

Проанализированы тенденции демократического развития в XXI веке, его проблемность и противоречивая динамика. Обоснованы количественные и качественные показатели демократической рецессии, которая проявляется в свертывании и искажении

соответствующих преобразований в переходных странах, ограничении демократических свобод и прав человека, усилении авторитарных тенденций, внутригосударственной и международной конфликтности. Наиболее весомой причиной торможения и искажения демократических преобразований выступает неорганический характер этих процессов, несоответствие формы демократии и ее сущности. Подчеркнуто, что современные политические явления и процессы выходят за пределы классических представлений и научных подходов, разрушают линейное представление об эволюции общества. Соответственно растет важность новых комплексных исследований проблем формирования, становления и консолидации политических режимов, их модификации под влиянием мощных вызовов современности.

Ключевые слова: политический процесс, демократическое развитие, демократическая рецессия, политический режим.

Novakova O. *The dynamics of democratic recession in the modern world*

Democratic progress trends are analysed in XXI century, his problem and contradictory dynamics. The quantitative and quality indexes of democratic recession, that appears in rolling up and curvature of the corresponding converting into transitional countries, limitation of democratic freedoms and human rights, strengthening of authoritarian influences and domestic and international conflict, are reasonable. Inorganic character of these processes, disparity of form of democracy and her essence, comes forward as the most sufficient cause of braking and curvature of democratic transformations. Underline, that the modern political phenomena and processes go out outside classic presentations and scientific approaches, destroy a linear idea about history of humanity. Accordingly importance of new complex researches of problems of forming, becoming and consolidation of the political modes, their modification grows under act of powerful calls of contemporaneity.

Keywords: political process, democratic development, democratic recession.

УДК 32-044.922

Радченко Л. М.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

В статті розкрито сутність поняття «політичної трансформації» як цілеспрямованої, динамічної зміни політичної, економічної, соціальної тощо систем, що має свої внутрішні особливості, рушійні сили, закономірності, елементи, в ході якого долається існування старого порядку та виробляються нові цілі і способи їх досягнення. Виокремлено головні особливості трансформаційного процесу, його стадії та моделі. Крім того, визначено, у чому полягають перешкоди політичної трансформації. Проаналізовано складності інституційних перетворень та проблеми, з якими стикнулася Україна в процесі переходу до сталого цивілізаційного розвитку. Розглянуто першочергові завдання сучасних процесів політичної трансформації в Україні.

Ключові слова: політичний процес, політичні зміни, політична трансформація.

Політична трансформація є досить складним та тривалим процесом перетворення суспільства. Потрібно докладно вивчити цей процес, визначити орієнтири політики у її різноманітних вимірах, проаналізувати чинники, що впливають на політичну трансформацію, розглянути різні теорії, а також з'ясувати можливість їх застосування на практиці. Трансформаційний процес передбачає зміни політичної системи, суб'єктів політики, політичної культури і свідомості на рівні як окремих осіб, так і всього суспільного організму. Внаслідок політичної трансформації відбуваються зміни в соціальній,